

Boekbesprekingen

Helmut Skowronek, *Lernen und Lernfähigkeit*, Juventa Verlag, München 19713, 224 blz.

In de voortreffelijke serie 'Grundfragen der Erziehungswissenschaft' van de Juventa Verlag (onder redactie van Klaus Mollenhauer) heeft ook het onderzoek naar het (voor onderwijs en opvoeding relevante) leren terecht een plaats gekregen. Mollenhauer maakt in de inleiding van het te bespreken boek de volgende opmerking: 'Man könnte sagen, dass die Entwicklung der 'Pädagogik' zur 'Erziehungswissenschaft' unmittelbar mit den empirischen Fortschritten der Lerntheorie verbunden ist und ohne sie nicht recht möglich gewesen war'. Voor degenen die niet op de hoogte zijn van de geweldige vooruitgang in de leertheorie en denken dat er na de extreem behavioristische leertheorieën en de Gestalt- en Denkpsychologie niets nieuws meer is gekomen (en dat zijn er helaas velen) zal dit boek een 'eye-opener' zijn. Voor degenen die van deze ontwikkelingen wel op de hoogte zijn is het boek een aardig overzicht van de resultaten van onderzoek en theorievorming uitgaande van een meer cognitieve (i.t.t. S-R) benadering. De nadruk van het boek ligt dan ook op het leren van gestructureerde kennis en begrippen, het leren denken en de rol van de taal. Skowronek heeft hierbij het voordeel dat hij zowel Amerikaanse (Ausubel, Bruner, Gagné, G.A. Miller), Franse (Piaget), Duitse (Foppa) als Russische (Vygotsky, Luria) invloeden heeft weten te integreren.

In het eerste hoofdstuk wordt aangesloten bij de definitie van leren van Hilgard en gewezen op het verschil tussen de S-R en de cognitieve benadering. Een korte uiteenzetting van de klassieke leertheorieën (Pawlov, Thorndike, Hull, Skinner, Köhler, Koffka, Wertheimer, Tolman) wordt in het tweede hoofdstuk gegeven. In het derde hoofdstuk 'Anwendung und Kritik der Lerntheorien' ligt de sleutel tot de rest van het boek. Hoewel hij mogelijkheden ziet voor praktische toepassingen van de S-R-theorie (o.a. de toepassing van de 'drive-reduction'-theorie in de

psychotherapie door Dollard en Miller) vindt hij toch het grondmodel van de S-R-theorie niet bevredigend. Hij ziet wel dat er meer open theorieën of systemen ontstaan (Gagné, Bandura), maar in aansluiting op Foppa kiest hij voor een uitgangspunt waarbij het zwaartepunt gelegd wordt 'in den Organismus der über kognitive Strukturen verfügt, mit Hilfe deren er spontan agierend und gliedernd den Gesamtsituationen der Umwelt gegenübertritt. Diese Strukturen sind hierarchisch geordnet (. . .). Die Umweltreize erscheinen dann zwar als notwendige, aber nicht als hinreichende Bedingungen von Aktion des Organismus. Eine Lerntheorie dieser Art stellt das Reiz-Reaktions-Modell auf den Kopf, weil sie das Verhalten nicht mehr von unten von seinen letzten Elementen her, sondern von oben, vom Gesamtkontext des Organismus in einer Situation her sieht'. Met dit uitgangspunt worden in de volgende hoofdstukken de motivatie, het leren van begrippen, de structurering van de leerstof, het leren denken en problemen oplossen en het belang van de taal besproken. Om een indruk te geven van de hoofdstukken 5 t/m 7 die de inhoudelijke kern van het boek vormen noemen we de belangrijkste onderwerpen die aan de orde komen:

- het leren van begrippen (vnl. Carroll)
- de ontwikkeling van het getalbegrip (Piaget)
- het belang van een logische structuur van de leerinhouden en de nadruk op basisbegrippen en principes (conceptual schemes, Novak)
- het aansluiten bij de reeds aanwezige kennis (cognitieve structuur) en het cognitieve niveau van de leerling (Ausubel, Piaget)
- het belang van zowel vakspecifieke als algemene strategieën om problemen op te lossen
- het belang van het produktieve (i.t.t. reproductieve) denken
- de ontwikkeling van woordbetekenissen

- de relatie taal - kognitieve processen (Vygotsky, Luria)
- het onderscheid in taalgebruik tussen de lagere en de middenklasse (Bernstein, Lawton)

Als een inleiding in de basisideeën van de (kognitieve) leertheorieën kan het goed dienst doen, lijkt mij. Het is helder geschreven en goed voorzien van voorbeelden. Ik wil met enige (milde) kritiek eindigen.

Het is jammer dat Skowronek de systeemtheorie van Van Parreren (inclusief het belang van de handlingsstructuur) niet noemt en überhaupt weinig aandacht besteedt aan transfer. Ook de theorie van Gal-

perin die van essentieel belang lijkt voor het onderwijs (zie de nieuwste drukken van 'Psychologie van het Leren' van Van Parreren) krijgt niet de plaats die het verdient. De literatuurvermelding is niet volledig. Zo worden Mc.Neil en Chomsky in de tekst wel genoemd maar niet in de literatuurlijst. Tenslotte worden vaak hele stukken tekst in het Duits weergegeven die mij letterlijke vertalingen lijken van Ausubel zonder dat dit wordt vermeld. Overigens is dit boek, vooral voor docenten aan de opleidingen voor leerkrachten, een goede inleiding.

H. J. Kooreman

Paulo Freire, *Pedagogy of the oppressed*, Herder and Herder, New York, 1970

Hoe kunnen de onderdrukten medewerken aan de ontwikkeling van de 'pedagogiek' van hun eigen bevrijding? Dat is het centrale probleem, dat de Braziliaan Paulo Freire in dit boek stelt. Gevangen genomen in 1964 na een militaire staatsgreep, omdat hij in zijn opvoedingspraktijk de dictatuur in zijn land ondermijnde, week hij na zijn vrijlating uit naar Chili, waar hij vijf jaar in U.N.E.S.C.O. verband met een team medewerkers de opvoeding van onderdrukte ongeletterde agrarische bevolkingsgroepen leiding gaf. Na een verblijf in Harvard werkt hij nu als 'consultant' bij de Wereldraad van Kerken in Genève.

Het centrale begrip in zijn opvoedingspraktijk is 'conscientização'. Dit begrip slaat op de wijze van het leren waarnemen van sociale, politieke en economische tegenstellingen, waardoor een actie tegen de onderdrukkende elementen van de werkelijkheid mogelijk wordt.

In het begin van hoofdstuk 3 staat: 'To speak a true word is to transform the world'.

Woorden hebben twee dimensies: reflectie en actie. Verwaarlozing van een van deze dimensies leidt tot verbalisme of activisme, tot ijdel gepraat of tot zinloze of verwoestende activiteiten. En beide verhinderen de dialoog der bevrijding, die de wereld der armen kan transformeren in een hoopvolle toekomst.

In het eerste hoofdstuk stelt hij de onderdrukkers en onderdrukten tegenover elkaar en hij komt hier tot opvallende uitspraken, als bv.: 'Het is de grote historische en menselijke taak van de onderdrukten zichzelf en hun onderdrukkers te bevrijden'.

Hij analyseert de relatie tussen de onderdrukkers en onderdrukten en wijst daarbij met o.a. Fromm op de angst voor de vrijheid van de onderdrukten, die

voortdurend het gevaar met zich meebrengt, dat zij zich gaan identificeren met hun onderdrukkers en, eenmaal machtig geworden zijnde, zelf onderdrukkers worden en in een nieuwe bureaucratie verzanden.

Dan is de menselijke dimensie van de strijd om bevrijding verloren. Daarom moet politieke actie een activiteit zijn met de onderdrukten en niet voor de onderdrukten. D.w.z. geen propaganda, maar dialoog in de speciale betekenis van 'bevrijdingsactiviteit'.

In het tweede hoofdstuk werkt hij dit voorlopig uit in de tegenstelling van de 'banking-concept of education' en de 'problem-posing education'. Misschien zouden we dit het beste kunnen vertalen door te spreken van 'spaarbank' opvoeding en 'transformator' opvoeding. Een vertaling in de tegenstelling autoritaire- en anti-autoritaire opvoeding zou verkeerde associaties wekken en Freire's diepste intenties miskennen.

Het derde hoofdstuk geeft vooral in het laatste gedeelte uitvoerig weer welke methoden Freire bij zijn pogingen om de onderdrukten tot medewerkers te maken van de bevrijding van zichzelf en hun onderdrukkers heeft gebruikt. De verschillende stadia van onderzoek, dialoog en activiteit worden hier beschreven.

In het vierde hoofdstuk worden dan de tegenstellingen tussen de twee theorieën van culturele actie, die dialogische en antidialogische grondslagen hebben, uitgewerkt in de twee series categorieën (a) verovering, verdeel- en heerspolitiek, manipulatie en culturele invasie en (b) samenwerking, eenheid, organisatie en culturele synthese.

In zijn voorwoord zegt Richard Shaull: 'Er is

geen neutraal opvoedingsproces'. De opvoeding is gericht òf op conformisme, òf op 'de praktijk van de vrijheid'.

Paulo Freire gaat over het scherp van de snede. Nòch het onderdrukkende establishment, nòch de zg. revolutionaire onderdrukte indoctrineerders zullen zijn sterk geëngageerde 'uiteenzettingen' appreciëren.

Jammer is het, dat wij in dit boek niets vernemen van de 'resultaten' van zijn 'opvoedings'praktijk.

Een verhaal over zijn activiteiten en die van zijn naaste medewerkers, de onderdrukten van Brazilië en Chili, en hun angsten, mislukkingen en verwor-

venheden, zou ongetwijfeld de enkele concrete voorbeelden, die hij nu geeft, veel sterker doen spreken en zijn levende theorie zal dan gemakkelijker die soort dialoog op gang brengen, die hij centraal stelt.

Hoewel dit boek schijnbaar geen relatie heeft met onze onderwijssituatie, zouden zowel 'critische' als minder kritische opvoeders in Nederland in alle sectoren van opvoeding en onderwijs er goed aan doen dit boek van Freire, dat reeds in 1968 in het Portugees is verschenen met diepe aandacht te lezen in deze Engelse vertaling.

J. Koning